

vi vägrar följa med solipsisten in i hans eller hennes omtolkningar. Vår tro på en oberoende existerande omvärld är nämligen så instinktiv och orubblig att den sannolikt aldrig lämnar oss, oavsett vilka argument som en opponenter anför.

Hans Teke

Filosofi och pandemi

Red. Åke Gafvelin och Lapo Lappin

Artos & Norma 2021. 102 s. ISBN 978-91-7217-129-9

Pandemiåret 2020. Det kommer att bli slitet att säga så, men i detta fall är det påkallat. Tvingande social distansering är nämligen bakgrunden till *Filosofi och pandemi*, en bok redigerad av filosofistudenterna Åke Gafvelin och Lapo Lappin.

Både boken och projektet den bygger på är nog att betrakta som en sorts revolt mot påtvingad ensamhet. Under 2020 samlade nämligen redaktörernas digitala intervjuserie "Det metafysiska laboratoriet" några av landets mest profilerade filosofer för att diskutera filosofiska frågor som bland annat uppstått med anledning av pandemin.

Projektet är inspirerande. Redaktörerna har valt att försöka sig på något nytt och oprövat, och det tillsammans med inbjudna filosofikändisar. Det är vågat, och jag antar att allt måste ha varit ganska diffust i förväg, vilket hedrar alla inblandade som trots allt gav sig in i projektet.

Projektet är dessutom ovanligt brett. Redaktörerna nöjer sig inte med att diskutera aspekter av pandemin, som boktiteln antyder, utan tar även upp frågor som kunskapens natur, experternas roll i demokratiskt beslutsfattande, etisk teori, tillämpad etik, värdeteori och metafysik. Även det är vågat.

Dessutom är boken överlag skickligt redigerad. En risk var ju att den hade kunnat urarta i en serie referat av olika inlägg, men med vissa undantag låter det som en diskussion (även om jag har en del att säga om just detta). En detalj jag uppskattade var att om man vet hur dessa filosofer talar, så "hör" man dem också i texten. Uppenbarligen har man lyckats fånga ordval och meningsbyggnad – ja, till och med flera välkända käpphästar – så att deltagarna låter närvarande.

I förordet reflekterar redaktörerna över om vi kanske kan ha att göra med en renässans för det talade språket. De skriver att "[d]en skriftliga filosofins självklara företrädare har kanske börjat rubbas: nätet skapar fler

och fler utrymmen för filosofiskt utbyte, genom livesändningar, Zoom-konferenser, videoinspelningar ..." (s. 12). De skriver dessutom att

[det är] värt att hålla i tanken att intervjuerna bottenar i just det talade språket. Det är ett format med uppenbara fördelar, som tillåter ett inlevarseregister som det skrivna språket inte förmår fånga på samma sätt.

Men samtidigt framhåller de detta:

Bokformatet öppnar nya dörrar: där kan vi lättare gå fram och tillbaka, jämföra och granska långsamt. Det som framträder [i *Filosofi och pandemi*] är ett samtal som sträcker sig över elva avsnitt.

På sina håll menar jag ändå att det uppstår en krock mellan muntligt och skriftligt. Jag ska lyfta några kritiska poänger som alla, på ett eller annat sätt, har att göra med denna krock.

Till att börja med något om att det i boken sägs framträda ett samtal, och att boken blir ett sätt att agera medlare i en "förlängd dialog" mellan filosoferna. Men en dialog är det ju inte, och kan det knappast vara i och med att boken, visar det sig efterhand, bygger på enskilda intervjuer med en filosof åt gången. Detta är att tänja på idén om vad ett samtal är.

Jag tror för övrigt att man hade vunnit på att klargöra detta upplägg tydligare. Jag besvärades av att jag inte direkt kunde avgöra vad det var jag skulle läsa. Längre undrade jag hur diskussionerna hade gått till, även om jag förutsatte att alla, eller åtminstone flera av, filosoferna hade deltagit samtidigt i en serie digitala seminarier ledda av bokens redaktörer. Och jag fick även intrycket av att man på något sätt utgått från det kombinerade konferens- och lunchrummet på Stockholms universitet som kallas "Metafysiskt laboratorium" i och med att intervjuerien kallas så. Dessvärre framgår det inte förrän i slutordet att projektet bygger på enskilda intervjuer med var och en av filosoferna. Där finns även en hänvisning till projektets webbplats där man kan ta del av intervjuerna, och dessutom en lista med 12 personer som bistått med att sammanställa manuset (de är inte någon av de intervjuade och det är oklart vilken roll de har haft i övrigt i projektet). Denna förvirring hade nog kunnat undvikas om upplägget framgått redan i förordet.

Ibland går även fördelen med bokformatet förlorat. Den filosofiska läsningen är som bekant långsam, noggrann och ifrågasättande. Som redaktörerna också skriver går man ofta fram och tillbaka, man jämför, och stannar upp, och tänker. Men frågan är om det verkliga kan bli

aktuellt med ett sådant läsande här. För det faktum att texten bygger på muntliga samtal tycks i flera fall påverka kvalitén på resonemangen.

Vi kan ta bokens allra första inlägg som exempel, där Fredrik Svenaeus reflekterar över filosofins roll. Han menar att "filosofer ska ägna sig åt frågor som är viktiga för människor i deras vardagsliv" och inte "kapsla in sig och syssla med sina specialproblem i sina bubblor" (s. 17).

Här hade jag önskat några klargöranden. För ärligt talat, hur ofta väljer vi att rådfråga en filosof i vardagslivets viktiga frågor? Hit räknar åtminstone jag en mängd olika saker, alltifrån vilka de bästa löparskorna är, till hur man äter en semla med värdighet och om man ska binda boräntan eller inte.

Men det är nog inte så Svenaeus menar. För filosofers uppgift är, får vi trots allt läsa, att fundera över den djupaste frågan, nämligen "livets mening och hur man ska se sin plats i tillvaron som människa". Som jag trodde alltså, knappast någon vardagsfråga.

Sedan avslutas inlägget med: "Det har implikationer för mitt eget liv också, även om jag tycker att jag kan vara ganska bra på att koppla isär de två sakerna." Det är oklart *vad* som har implikationer, och *vilka* saker som kan kopplas isär. Det hade man velat ha en förklaring av, eller möjlighet att fråga.

Så detta inlägg lämpar sig inte riktigt för noggrann läsning. Och jag tror att problemet är att det var tänkt som ett muntligt inlägg i ett ganska avslappnat samtal, och eventuellt "på volley", kanske utan särskild eftertanke. Problemet är att det har fästs på papper.

Svenaeus inlägg är bokens första, men problemet är genomgående. För om man går vidare och läser Jonna Bornemarks korta inlägg om samma sak så säger hon att filosofins uppgift dels är "att göra oss medvetna om de metafysiska idéer som vi baserar vår verklighet på, och dels, förstås, att bearbeta dem åt ett håll som gör världen bättre, intressantare, roligare" (s. 20).

Ingen borde förneka vikten av att medvetandegöra de idéer som ligger till grund för våra uppfattningar. Men vad betyder det att vi ska *bearbeta de metafysiska idéerna åt ett håll* som gör världen bättre, intressantare, roligare? Jag får känslan av att något saknas. (Samma känsla får jag av Bornemarks mycket längre inlägg om språk och verklighet på s. 91–92, för det inlägget tycks inte handla så mycket om att bearbeta metafysiska idéer.)

Problemet blir tydligt även i etikavsnittet. Bland annat kan vi stanna till vid Marcia Cavalcante Schubacks utgångspunkt i analysen av etiska

ställningstaganden: att begäret att ”kontrollera människan, både för det goda och för det onda, är hemskt” (s. 69). Återigen får jag intrycket av att resonemanget är plockat ur sitt sammanhang. Annars blir det svårt att förstå formuleringar som: ”Om man hade fått kontroll över människan, över den etiska genen, tänker många, hade vi aldrig haft utrotningslägren. Men det betyder att vi hade utrotat något före utrotningen” (s. 69). Här får läsaren fylla i en hel del själv, men jag antar att tanken är något i stil med att vår önskan att förhindra ont kan spåra ur och göra att vi i stället övervakar, förtrycker och stöper alla i samma form. Men det måste finnas en bättre analys av detta än att ”det är trots allt ett nazistiskt begär!” (s. 69).

Möjligen har något försvunnit i övergången från muntligt till skrift. Men det kan också vara att resonemanget inte är särskilt klart eller riktigt genomtänkt. Det går inte riktigt att avgöra.

Sedan måste det förstås tilläggas att det finns en hel del inlägg som fungerar bra trots det korta formatet. Som Tännsjös. Man kan förstås vara oense med honom om en massa saker, men i princip är alla hans inlägg, i bokens alla avsnitt, genomtänkta och konsistenta. Det gäller även flera av Ulf Jonssons inlägg. Han formulerar sig klart och avväpnande: ”Jag är inte etiker, så någon förfinad teori om det här har jag inte. Men jag försöker trots det leva ganska anständigt ändå” (s. 36).

Däremot är jag lite frågande inför att vissa filosofer är frånvarande under stora delar av boken. Exempelvis gör Karim Jebari bara några få inlägg, och inget av dem om exempelvis etik. Det är osannolikt att han inte hade något att tillägga där. Det är hur som helst synd att han saknas i det sammanhanget, för hans bidrag brukar vara tankeväckande. Även Marcia Cavalcante Schuback är tyst under hela coronadiskussionen (s. 19–45). Hade hon verkligen inget att säga om det? Och så kan man tycka att det är ovanligt tyst från Åsa Wikforss. Kanske blir det extra tydligt i avsnittet om språket och verkligheten (s. 88–93), för min gissning är att hon har en del att bidra med på det området.

Men trots min kritik av vissa bristfälliga inlägg, och mina svårigheter att till en början förstå upplägget, är det tydligt att boken är resultatet av ett ambitiöst, originellt, vågat och oväntat projekt som jag gärna ser mer av.¹

Anders Hansson

1. Efter att denna recension skrevs upptäckte jag att projektet fortlöper och att fler intervjuer genomförts. Så kanske blir det en uppföljare till denna bok.